

СТАНОВИЩЕ

на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по научна специалност 3.2. Психология на Ваня Илиева Велкова – докторант към ПУ „Паисий Хилендарски”, Педагогически факултут, катедра Психология

Тема на дисертацията: „Връзки между емпатията, агресията и социалната интелигентност в горната училищна възраст”

Изготвил рецензията: доц. д-р Ергюл Таир, ИИНЧ-БАН

Представеният от Ваня Велкова дисертационен труд отразява научно-изследователски проект по темата за емпатията, агресията и социалната интелигентност в горна училищна възраст. Актуалността на темата е безспорна в контекста на сложната съвременната действителност, в която юношите са изправени пред предизвикателството да оформят своята идентичност, като отстояват независимостта и уникалността си, да овладяват желанията и агресивността си, като развиват своята личност, интелигентност и емпатия под силния социален натиск за унифициране на уменията, субкултурните предпочитания към външен вид, забавления и т.н. В този смисъл, дисертационният труд на Ваня Велкова дава своя принос в попълването на пъзела от знания за българските юноши и по-конкретно за отношението им към другите/връстниците, за проявите на директна и индиректна агресия, за поведението им по време на конфликт.

В структурно отношение дисертацията включва увод, три глави, изводи и препоръки, библиографска справка и приложения с методическия инструментариум, разположени върху общ обем от 210 страници. Трудът е онагледен с помощта на 29 фигури и 13 таблици. Използваната литература съдържа 236 източника, от които 13 на кирилица с предимно български автори и 223 на латиница или английски и немски публикации, релевантни на изследваната проблематика.

Теоретичната част на изследването е подробно разработена в първа глава на дисертацията. Авторката представя същността и връзките между изследваните конструкти, като първо очертава същността и равнищата на емпатия, както и връзките на емпатията със социалната и емоционалната интелигентност. На второ място се анализира агресията, като специално внимание се обръща на видовете агресия и агресията в детска и юношеска възраст. Очертани са отношенията между емпатията и агресията при децата и възрастните,

както и емпатия и социално познание, социална компетентност. Заслужава да се отбележи и изложението върху способността на юношите да застанат на чужда гледна точка, както и връзките между емпатия, агресия и социалната интелигентност. Последният същностен аспект в теоретичния обзор на Ваня Велкова са инструментите за измерване на разглежданите психологически конструкти. Детайлно са описани множество скали за измерване на емпатия, агресия, емоционална и социална интелигентност, сред които заслужава да се споменат класическите инструменти за емоционална емпатия (Mehrabian & Epstein 1972), междуличностен реактивен индекс (Davis, 1980, 1983), скалите за измерване на агресия на Buss и колеги (Buss & Durkee, 1957; Buss & Perry, 1992; Buss & Warren, 2000), както и скалите на Björkqvist и колеги за измерване на директна и индиректна агресия (Björkqvist et al., 1992); за измерване на поведението на връстник по време на конфликт (Björkqvist et al., 1995) и др. Представеното теоретично изложение е доказателство за доброто познаване на проблема като цяло от страна на докторанта и умелото разграничаване на специфичния аспект, който ще се изследва.

Втора глава представя методологията на изследването, като подробно са описани подготовката и провеждането на научното изследване, инструментите и изследователските хипотези. В тази глава липсват ясно формулирани цел и задачи на изследването, като експлицитно те са изложени във въведението на автореферата. Най-общо може да се каже, че целта на изследването е да разкрие особеностите и връзките между емпатията, агресията и социалната интелигентност в горната училищна възраст. В съответствие с целта се формулират 5 изследователски задачи и 4 основни хипотези, чиято проверка се осъществява върху извадка от 510 ученици на възраст между 13 и 18 години от 8 до 11 клас, като преобладават момичетата (68.8 %). В тази глава на няколко места се посочват понятия като експериментални групи, експеримент, но мисля, че тяхната употреба не е коректна, след като става дума за научно изследване със себеоценъчни въпросници.

Статистическата обработка на данните е съобразена с целите на изследването, като са приложени анализи за проверка на нормалността в разпределението на данните чрез метода на Колмогоров и Смирнов, а вътрешната консистентност на използваните методи е отчетена чрез алфа на Кромбах. За проверка на влиянието на независимите фактори - пол, възраст (клас) и мотивация за учене (измерена чрез един айтем „Обичаш ли да ходиш на училище?“) върху зависимите променливи емпатия, агресия и социална интелигентност е

приложен двуфакторен дисперсионен анализ (F-критерий на Фишер-Снедекор). Връзките между изследваните променливи са констатирани чрез изчисляване на корелациите по Пирсън. Методите на изследване са пет и включват: Директна и индиректна скала за агресия (DIAS); Оценка на поведението на връстник по време на конфликт (PECOBE); Оценка на емпатията на връстници (PEE); Оценка на социалната интелигентност на връстници (PESI) и Междуличностен реактивен индекс (IRI).

Богатият инструментариум на изследването предполага и множество резултати, които последователно и илюстративно са представени от авторката. Получените резултати могат да се обобщят, че с увеличаване равнището на емпатия на учениците от 13 до 18-годишна възраст намалява равнището на физическа и вербална агресия. В същото време, при изследваните ученици от 13 до 18-годишна възраст се установява, че с намаляване или нарастване нивото на емпатия нараства или намалява нивото на индиректна агресия. Констатира се слаба позитивна връзка между емпатия и социална интелигентност, но липсват асоциации между физическа и вербална агресия, от една страна и социална интелигентност, от друга. Налице е много ниска положителна връзка между индиректна агресия и социална интелигентност. Установяват се възрастови и полови различия по отношение на изследваните конструкции, които детайлно и аналитично са описани от Ваня Велкова. В заключение, мога да подчертая, че авторът на настоящата дисертация е представил изследване с множество резултати, което има своите несъмнени научни и практически достойнства.

Представеният автореферат адекватно отразява дисертационната разработка. Изведени са няколко съществени приноса, свързани с извеждане на особеностите на емпатията, агресията и социалната интелигентност при учениците на възраст от 13 до 18 години, въвеждането в употреба на няколко психологически инструмента и др. Публикационната активност на докторанта включва 6 самостоятелни публикации по темата на дисертацията в сборници от национални и международни форуми.

Въпреки посочените достойнства по-горе, в настоящата работа се констатира и някои недостатъци, които ми дават основание за конкретни бележки. На първо място, в теоретичната част се забелязват множество детайлизирани параграфи, отбелязани като подглави (напр. 1.1.2, 1.1.5 и т.н.), които могат да се обединят, защото някои от тях не са по-дълги от половин/една страница. Също така, налице са множество директни цитати, като

напр. Бакрачева (2008) на стр.11, Стаматов (2004) на стр.12, Стаматов (2008) на стр.24, Калчев (2012) на стр. 42, Вауер (2011) на стр.19 и др., които трябва да се цитират коректно и да се посочат и страниците. Налице са някои повторения, като напр. два пъти описание на инструмента за оценка на социалната интелигентност на връсниците на стр.49 и на стр.50. На второ място, използвани са анализи за проверка на нормалността в разпределението на данните (Колмогоров-Смирнов), които представят, че част от скалите са нормално разпределени, но други – не. Въпреки това, авторката използва анализи (дисперсионен чрез критерий на Фишер, Пиърсънови корелации), които са за параметрични извадки. Следователно, авторката трябва да обоснове избора си. Последно, обемният емпиричен материал, получен в настоящото изследване, смятам, че заслужава по-задълбочена дискусия или критичен коментар от страна на докторанта, като множеството получени резултати могат да бъдат обединени в един самостоятелен параграф, озаглавен Обобщение на получените резултати. Всичко това би осветлило в един по-цялостен план богатият емпиричен масив, представен от Ваня Велкова и би извело на преден план неоспоримите достоинства на разработката.

Независимо от направените препоръки и бележки, смятам, че дисертацията е по актуална и значима тема, представя способностите на докторанта да планира, организира и проведе научно изследване, като се базира на различни психологични конструкти, да обработи и представи резултатите от изследването. Всичко това ми дава основание да предложа на уважаваното научно жури да оцени дисертационния труд положително и гласувам с „Да” за присъждането на Ваня Илиева Велкова на образователната и научна степен „доктор”.

2. 05. 2017 г.

Член на научното жури:

(доц. д-р Ергюл Таир)